

КЕНЖЕ МЕКТЕП КУРАГЫНДА КООМДУК АКТИВДҮҮЛҮКТҮН КАЛЫПТАНЫШЫНЫН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Назарбекова Б.Ж.¹, Бекболотова С.².

⁽¹⁾ Ж.Баласагын атындагы КУУнун “Мектепке чейинки, мектеп педагогикасы жана билим берүү технологиялары” кафедрасынын ага окутуучусу, burma.nazarbekova@bk.ru

⁽²⁾ Ж.Баласагын атындагы КУУнун “Мектепке чейинки, мектеп педагогикасы жана билим берүү технологиялары” кафедрасынын магистранты, burmanazarbekova@gmail.ru

Аннотация: Илимий макалада кенже мектеп курагында социалдык активдүүлүктүн калыптанышынын өзгөчөлүктөрү каралды.

Азыркы учурдагы эң маанилүү милдеттердин бири болгон кенже мектеп окуучуларын мектепте ар тараптуу мыкты даярдоо жана инсандык социалдык активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн зарылчылыгы берилди.

Түйүндүү сөздөр: психологиялык-педагогикалык шарт, кенже мектеп окуучулары, методика, социалдык активдүүлүк, субъект.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ В МЛАДШЕМ ШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ

Назарбекова Б.Ж.¹, Бекболотова С.².

⁽¹⁾ Старший преподаватель кафедры “Дошкольная, школьная педагогика и образовательные технологии” КНУ им. Ж.Баласагына к.п.н., burma.nazarbekova@bk.ru

⁽²⁾ Магистрант кафедры “Дошкольная, школьная педагогика и образовательные технологии” КНУ им. Ж.Баласагына, burmanazarbekova@gmail.ru

Аннотация: В научной статье рассмотрены особенности формирования оyoществeнной социальной активности в младшем школьном возрасте.

Поставлена необходимость всесторонней подготовки в школе и развития социальной активности младших школьников, которые являются одним из важнейших на сегодняшний день.

Ключевые слова: психолого-педагогические условия, младшие школьники, методика, социальная активность, субъект.

FEATURES OF THE FORMATION OF SOCIAL ACTIVITY IN PRIMARY SCHOOL AGE

Nazarbekova B. J.¹, Bekbolotova S.².

⁽¹⁾ Senior lecturer Dept. «Preschool, school pedagogy and educational technologies» KNU named after J. Balasagyn, burma.nazarbekova@bk.ru

⁽²⁾ master's student Dept. «Preschool, school pedagogy and educational technologies» KNU named after J. Balasagyn, burmanazarbekova@gmail.ru

Annotation: The scientific article examines the features of the formation of public social activity in primary school age.

The necessity of comprehensive training at school and the development of social activity of younger schoolchildren. Which are one of the most important today is set.

Key words: psychological and pedagogical conditions, elementary schoolchildren, methodology, social activity, subject.

Кенже мектеп окуучуларын социалдык активдүүлүгүн өнүктүрүү эң маанилүү милдеттердин бири болуп саналат.

Бул учурда балдар өз алдынча болуп, өз кызыкчылыктарын жана инсандык сапаттарын ишке ашырууга умтулушат. Бул темага жана кенже мектеп курагында активдүүлүктү өнүктүрүү проблемасына өзгөчө маани жана көңүл буруу зарыл. Ошол эле учурда коом менен өз ара аракеттенүү үчүн өзгөчө курактардын бири.

В.В. Давыдов жазгандай, кенже мектеп курагы - бул жашоонун өзгөчө мезгили, анда бала алгач социалдык жактан маанилүү, коомдук бааланган окуу иши менен алектене баштайт [2].

Кенже мектеп курагы адамдын адеп-ахлактык сапаттарын өрчүтүүгө чоң мүмкүнчүлүктөрдү берет. Буга кенже окуучулардын ийкемдүүлүгү жана алардын ишеничтүүлүгү, тууроого болгон умтулуусу жана эң негизгиси - мугалим колдонгон чоң авторитет себеп болот. Башталгыч мектептин инсандын коомдошуу процессиндеги ролу, адеп-ахлактык жүрүм-турумдун калыптанышы чоң.

Социалдык активдүүлүктү өнүктүрүү инсанды анын ар кандай көрүнүштөрүндө коомдук тажрыйбаны ыйгаруу жүзөгө ашырылуучу иш-аракетке киргизүү процессинде гана жүзөгө ашырылат.

Активдүү социалдык позиция коомдук иш-аракеттеринде эң көп байкалат. Социалдык активдүүлүктү өнүктүрүү механизми-тигил же бул көрүнүш жөнүндө билим жана түшүнүк керек. Мисалы, эмгекке карата окуучулардын коомдук активдүү абалын тарбиялоо менен окутуучу анын эмгек ишмердиги, коомдун турмушунда анын ролу, анын мааниси жөнүндө билимин жогорулатат. Алган билиминин негизинде окуучуда эмгек ишмердүүлүгүнө катышуу зарылдыгы жөнүндө түшүнүктөр түзүлөт. Эмгек ишмердүүлүгүнө катышууга аң-сезимдүү умтулуу пайда болушу үчүн эмгекке болгон мамиленин пайда болушу зарыл, ал өз кезегинде социалдык сезимдердин өнүгүшүнө алып келет. Сезимдер калыптануу процессине инсандык мааниге ээ түс берет. Ошондуктан калыптануучу сапаттын бекемдигине таасир этет. Билим жана сезимдер аларды практикалык ишке ашыруунун зарылчылыгын пайда кылат -иш-аракетте жана жүрүм-турумда.

Иш-аракет, адатта, субъекттин активдүү абалы катары аныкталат. Ушуга байланыштуу, кээде иш-аракетке карата иш-аракет түшүнүгү мааниге ээ эмес деп айтылат, анткени иш-аракет өзү инсандын иш-аракетинин көрүнүшү. Чындыгында, эгерде окуучу коомдук иштерге каалоо менен катышса, иш-аракет жана активдүүлүк биримдикте болот. Эгерде иш ички тартылуу күчү менен эмес, тышкы мажбурлоонун аркасында гана жүргүзүлсө, анда ал адамдын активдүүлүгү катары мүнөздөлбөйт.

Билим берүү жана тарбиялоо процессине мурда социалдык активдүүлүктү калыптандыруу процессинде педагогдор жаш окуучуларга караганда өспүрүмдөргө көбүрөөк көңүл бурушкан.

Коомдук активдүүлүктүн өнүгүү көйгөйү көбүнчө педагогдордун, философтордун, психологдордун жана социологдордун көңүл чордонунда түз же кыйыр түрдө болуп келген. Инсандын социалдык активдүүлүгүн өнүктүрүү идеялары К. А. Абулханова - Славская, Н. Н. Башаев, Л. И. Божович, Г. Е. Зборовский, Н. В. Савина, А. В. Петровскийдин ж.б. эмгектеринде жана ишинде чагылдырылат. Мында улуу педагог А.С. Макаренко өз учурунда өзгөчө көңүл буруп, кызыгуусун билдирген. Коомдук пайдалуу ишмердүүлүктү А.С. Макаренко: "Коомдук пайдалуу иш процессинде коомдук милдетти тарбиялоо" мугалимдин алдына койгон негизги милдеттердин бири деген.

Педагогика илиминде социалдык активдүүлүк түшүнүгү акыркы бир нече жылда бир канча өзгөрүүлөргө дуушар болду. А.В. Петровский социалдык активдүүлүктү адамдын активдүү жашоо позициясы деп аныктайт. Анын жеке идеялык принциптүүлүгүндө, өз кызыкчылыктарын жана көз караштарын коргоодо ырааттуулукта, сөз менен иштин биримдигинде чагылдырылган жигердүү турмуштук позициясы катары карайт [9].

Ошентип, Н. В.Савин өз убагында социалдык активдүүлүктү татаал моралдык-эртүүлүк сапаты болгон коомдук-саясий активдүүлүк деп аныктаган, анда коомдук ишке болгон кызыгуу, тапшырмаларды аткарууда жоопкерчилик жана демилгелүүлүк, аткаруучулук жана демилгелүүлүк, өзүнө жана жолдошторуна талап коюу, коомдук тапшырмаларды аткарууда башкаларга жардам берүүгө даяр болуу, уюштуруучулук жөндөмдөрдүн болушу. "Социалдык активдүүлүк - бул адамдын дүйнө таанымдык, адеп-ахлактык жана психологиялык касиеттеринен келип чыккан жана анын айлана-чөйрөгө болгон субъективдүү мамилесин билдирген ички мамиле, белгилүү бир жүрүм-турум линиясына көңүл буруу" [10].

Инсандын социалдык активдүүлүгү - коомдук чөйрөнү өзгөртүү жана инсандын социалдык сапаттарын калыптандыруу менен байланышкан адамдын социалдык, максаттуу ишинин интегративдик мүнөздөмөсү.

Социалдык багыттагы тарбия иштери мектеп окуучуларынын трансформациялык практикалык ишке тартылганда алардын турмуштук позициясын калыптандыруу үчүн зарыл шарттарды түзөт. Бул оюн эмес, олуттуу чыныгы жана жооптуу иштер болушу керек.

Ошентип, окуучулардын социалдык активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн маанилүү шарттары болуп жалпы максат менен бириктирилген класс жамаатынын биргелешкен иши, жамаатта лидерликтин демократиялык стили, окуучулардын ортосундагы

гуманисттик коллективдик мамилелерди өнүктүрүү, кенже окуучуларды уюштуруучулук жөндөмдөргө окутуу саналат.

Активдүүлүк, инсандык касиет катары окуучунун иш-аракеттердин субъектиси болуп жалпы адамзаттык баалуулуктарды, коомдун талаптарын эске алуу менен өзүнүн өнүгүүсүн жетектейт деп болжолдойт. Демек, жеке билим берүү катары окуучунун абалын жана анын иш-аракетке болгон мамилесин билдирет. Бул абал анын иш-аракетинин психологиялык маанайында көрүнөт: көңүл буруу, ой жүгүртүү процесстери, жасалган иш-аракеттерге кызыгуу, жеке демилге. Коомдо жашоо үчүн зарыл болгон көндүмдөр үйрөнүлөт: өз алдынчалуулук, жоопкерчилик, сылыктык, башка адамдардын позициясын эске алуу менен өз жүрүм-турумун кура билүү.

Психологиялык жана педагогикалык адабияттарды талдоодон көрүнүп тургандай, инсандын социалдык активдүүлүгү ар кандай авторлор тарабынан ар башкача аныкталат жана каралат:

- коомдогу ишмердүүлүктүн өзгөчө чарасы катары;
- ишмердүүлүктүн өзү;
- адамдын реалдуулук менен ар кандай активдүү мамилелерге жөндөмдүүлүгүнүн жыйындысы.

Белгилей кетүүчү нерсе, инсандын социалдык активдүүлүгү инсанды кандайдыр бир шарттарга ылайыкташтыруу гана эмес, негизинен аларды өзгөртүүгө багытталган, максаттуу жана уюшкандыкта жүргүзүлөт. Адамдын жана коомдун социалдык шарттарын өзгөртүү инсандын жалпы социалдык активдүүлүгүнүн эң маанилүү көрсөткүчтөрүнүн бири болуп саналат.

Азыркы учурда башталгыч мектептеги окуучулардын социалдык активдүүлүгүн өнүктүрүүгө анча деле кызыгуу жок. Өспүрүмдөрдүн жана улуу окуучулардын социалдык активдүүлүгүнө көңүл бурулат, бирок адамдардын чындык жана курчап турган дүйнө менен болгон мамилелеринин жаңы тутумуна баштапкы баскычы катары кенже мектеп курагында социалдык активдүүлүктү калыптандыруу жана өнүктүрүү маселелерине жетиштүү көңүл бурулбайт. Мектеп балдарга коомдун активдүү жараны болууга, өз алдынча иш-аракеттерди жасоого жана алар үчүн жооп берүүгө, чечим кабыл алууга, өз укуктарын коргоого жардам бериши керек. Ошондуктан, окуучулардын коомдук жигердүүлүгүн өнүктүрүү заманбап билим берүү жана билим берүү процессинин маанилүү милдеттеринин бири болуп саналат. Окуучулардын социалдык активдүүлүгүн калыптандыруунун башкы максаты коомдо толук кандуу жашоого жана ага максималдуу пайдалуу болууга жөндөмдүү жаранды, инсанды калыптандыруу менен байланыштуу.

Психологиялык жана педагогикалык адабияттарды талдоодон көрүнүп тургандай, инсандын социалдык активдүүлүгү ар кандай авторлор тарабынан ар кандай жолдор

менен аныкталат жана каралат: коомдогу иш-аракеттердин өзгөчө чарасы катары; иш-аракеттердин өзү; адамдын иш-аракет мамилелеринин көп түрдүүлүгүнө карата жалпы жөндөмдүүлүгү.

Социолог Г.Е. Зборовский: “Инсандын социалдык активдүүлүгү - бул социалдык жүрүм-турумдун туруктуу стратегиясы, ал социалдык жактырылган жүрүм-турумга жана социалдык маанилүү иш-аракеттерге аң-сезимдүү мамиле жасоодо, чоңдордун социумга ийгиликтүү ыңгайлашуусуна, аны өзгөртүүгө, ошондой эле коомдун кызыкчылыктарынын жана баалуулуктарынын негизинде өркүндөтүүгө мүмкүндүк берет» [3]. Социалдык активдүүлүктүн өнүгүшү инсанды анын ар кандай көрүнүштөрүндө коомдук тажрыйбаны ыйгаруу жүзөгө ашырыла турган иш-аракетке киргизүү процессинде гана жүзөгө ашырыла тургандыгы аныкталды. Активдүү социалдык позиция окуучулардын коомдук иш-аракеттеринде эң көп байкалат.

Кенже мектеп жашындагы окуучулардын социалдык активдүүлүгүн өнүктүрүү усулдары катары тарбия иштери, башкача айтканда тарбиялоо иш-чаралары окутуудан тышкары ишмердүүлүктүн ажырагыс бөлүгү тандалып алынган. Билим берүү иш-чараларынын шарттарынын бири-бул пайдалуу болушу керек, мында жаш окуучулардын социалдык активдүүлүгүнүн деңгээли жогорулайт.

Бул көрсөткүчтөрдүн ар бири адамдын өзүнүн ишмердүүлүгүнө, аны курчап турган адамдарга, коомдун айрым принциптерине жана идеалдарына болгон мамилесин мүнөздөйт. Бул көрсөткүчтөрдүн көрүнүшү айрым студенттерде ар кандай болушу мүмкүн жана жаш өзгөчөлүктөрүнө, жеке тажрыйбасына, өз алдынчалуулук деңгээлине жана жигердүүлүгүнө жараша болот. Башталгыч мектепте окуучулардын окуу мезгили алардын активдүү социалдык позициясын калыптандыруу үчүн эң ыңгайлуу. Себеби, көбүрөөк мазмундуу окуу иш-аракеттерине киришкенден кийин, жаш окуучулар өздөрүн чоң кишилер катары сезе башташат, башкалардын үмүтүнө ылайык жашоого, чоңдордун иш-аракеттеринде өзүн көрсөтүүгө умтулушат. Алар коомдук иштерге кызыгышат, ар кандай коомдук тапшырмаларды аткарууга умтулушат. Жаш окуучуга мүнөздүү кызыгуу, чоңдордун жана курбулардын көз алдында өзүн орнотууга умтулуу алардын социалдык жигердүүлүгүн арттырат.

Кенже окуучунун социалдык жигердүүлүгүн өнүктүрүү башка адамдар менен өз ара аракеттенүү процессинде иш-аракеттерди жогорку уюштурууда, эмоционалдык көтөрүлүүнүн шартында жагымдуу болот. Окуучулардын социалдык активдүүлүгүн калыптандыруу боюнча натыйжалуу иштин зарыл шарты болуп анын жамаатка кошулуусу эсептелет. Окуучулардын жамаатта баарлашуусу канчалык кең жана бай болсо, ошончолук керектүү социалдык сапаттарды өрчүтүүгө мүмкүнчүлүк болот. Балдар жамаатында биргелешкен иш-аракеттерде маалымат алмашуу, жалпы

максаттарды макулдашуу, өз ара контролдоо жүргүзүлөт, башка адамдардын иш-аракеттеринин абалын жана мотивдерин түшүнүү жана ошого жараша аларга жооп берүү жөндөмү өнүгөт. Жамааттык мамилелердин тажрыйбасында эмпатия, социалдык сезимталдык калыптанат, бул окуучунун башка адамдар менен өз ара мамилесин психологиялык жактан сабаттуу курууга жардам берет. Курдаштары менен өз ара аракеттенүү менен окуучу лидерлик жана баш ийүү тажрыйбасын өздөштүрүп, өзүнүн уюштуруучулук жөндөмүн өрчүтө алат.

Кенже окуучулардын социалдык активдүүлүгүн өнүктүрүүгө багытталган билим берүү иштеринин комплексинин натыйжалуулугун аныктоо, милдеттер аткарылды. Кенже окуучулардын социалдык активдүүлүгүн өнүктүрүү процесси төмөндөгүдөй натыйжалуу болот: кенже мектеп окуучулары менен иштөөдө кенже окуучулардын социалдык активдүүлүгүн калыптандырууга багытталган жамааттык чыгармачыл иштердин атайын иштелип чыккан комплексин колдонуу, демилгелүүлүктү, дүйнөгө иштиктүү мамилени, материалдык жана руханий чөйрөнү коомдук маанилүү трансформациялоону жүргүзүү жөндөмүн өнүктүрүү - тастыкталды.

АДАБИЯТТАР

1. **Бекбоев И., Алимбекова А.** *Азыркы сабакты даярдап өткөрүүнүн технологиясы.* Бишкек, 2011, 192б
2. **Давыдов В.В.** *Психологические развитие в младшем школьном возрасте: монография / Давыдов В.В. М.:2006. 234с.*
3. **Зборовский Г.Е.** *Общая социология: учебник / Г.Е.Зборовский М.:Гардарики, 2004. 592с*
4. **Исаев А.** *Педагогика. Ош, 2017, 55б*
5. **Кочерова М.В.** *Развитие социальной активности младшего школьника в игровой деятельности / М.В.Кочерова // Педагогический калейдоскоп. 2008. №3 стр 9-12*
6. **Мардахаев Л.В.** *Социальная педагогика: словарь / Л.В.Мардахаев м.:УЦ Перспектива, 2011. 244 с*
7. **Мухина В.С.** *Возрастная психология. Феноменология развития: учебное пособие / В.С.Мухина. Екатеринбург: Академия, 2011. 696с.*
8. **МиңбаевК.** *Курак жана педагогикалык психология. Ош, 1994, 164*
9. **Петровский А.В.** *Психология: учебник / А.В.Петровский. М.: Академия, 2002. 312с.*
10. **Савин Н.В.** *Педагогика : учебник / Н.В.Савин. М.:1978, 268с*
11. **Сапогова Е.Е.** *Психология развития человека: учебное пособие / Е.Е.Сапогова М.:Аспект Пресс, 2001.*